

Endüstri meslek lisesi son sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk ile karar stratejileri arasındaki ilişkinin analizi

Ayşin SATAN*

Özet

Bu araştırmanın temel amacı, endüstri meslek lisesi öğrencilerinin karar verme stratejilerinin mesleki olgunluk düzeyini yordayıp yordamadığını belirlemektir. Araştırmada yordayıcı ilişkisel (korelasyonel) araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu endüstri meslek lisesi son sınıfına devam eden toplam 275 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma grubuna katılan öğrencilerin 75'i (%27) kız, 200'ü (%72) erkek öğrencidir. Verilerin toplanmasında, Mesleki Olgunluk Ölçeği ve Karar Stratejileri Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulguya göre endüstri meslek lisesi son sınıf öğrencilerinin, Karar Stratejisi Ölçeği'nin içtepesel, mantıklı ve kararsız stratejileri mesleki olgunluk düzeyini istatistikî açıdan anlamlı, bir şekilde yordadığı belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Mesleki olgunluk, karar stratejileri, meslek seçimi, meslek

The analysis of relationship between vocational maturity and decision strategies of senior students studying at industrial vocational high school

Abstract

The main purpose of this study is to determine whether industrial vocational high school students' decision strategies predict their vocational maturity level or not. In this study the predictor relational (correlational) research model is used. The participant group of the study consists of total 275 senior students studying at industrial vocational high school. In research staff 75 (27%) of participant students are female and 200 (72%) of them are male. For data collection purposes, Vocational Maturity Scale and Decision Strategies Scale is used. He data multiple regression analysis is used to analyse the data. According to the findings of the study, it is determined that the impulsive, rational and indecisive strategies of decision strategy scale of senior students studying at industrial vocational high school statistically predict the level of vocational maturity significantly.

Keywords: Vocational maturity, decision strategies, choice of profession, profession

* Yrd.Doç.Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, aysin.satan@marmara.edu.tr

Giriş

Kişinin gelecekteki yaşam tarzını belirlemede çeşitli dönüm noktaları bulunmaktadır. Bu dönüm noktaları arasında en önemli ve en belirleyici olanın meslek seçimi olduğu söylenebilir. Bireyin meslek seçiminde doğru ve isabetli kararlar vermesi tüm hayat kalitesini ve mutluluğunu etkiler. Meslek seçimiyle birey kendini ifade etme, yeteneklerini geliştirme ve kullanma olanağı bulur. Meslek seçimi, çağdaş bir toplumda bireyin en önemli gelişim görevlerinden biridir. Günümüzde meslek seçimi, daha çok ortaöğretimdeki öğrencilerin karşılaştıkları bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuzgun (2004) öğrencilerin meslek seçimi ve meslek gelişiminin bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Super, mesleki gelişim sürecini gelişim evrelerini de kapsayan dönemlere ayırmaktadır (Dölek, 2008). Bu dönemler aşağıda kısaca açıklanmıştır:

Büyüme dönemi (4-14 yaş): 4 yaşında bilincin oluşmaya başlaması ile birlikte çevresinde ve okulda girdiği etkileşimlerle çocuk ne olmak istediğini düşünmeye başlar. Mesleki bakımdan birçok meslek hakkında kavramlar kazanır. Çocuk çevre ile etkileşimde buldukça kendisi hakkında da kavramlar geliştirir, benlik kavramı ile meslek kavramları arasında ilişki kurmaya başlar. Bu dönemin alt basamaklarında, hayal dönemi, ilgiler ve yetenekler yer almaktadır.

Araştırma dönemi (15-24): Bu dönem ergenlik dönemini kapsamaktadır. Bu daha yoğun bir araştırma ve inceleme dönemidir. Bu dönemde genç ilgiler, yetenekler ve toplumsal değerler hakkında fikir edinir. Genel olarak bu dönem kendini tanıma, rol denemeleri, meslek incelemeleri gibi faaliyetlerin sürdürüldüğü bir dönemdir. Bu dönemin alt basamaklarında deneme basamağı, geçiş aşaması ve sınama aşaması yer almaktadır.

Yerleşme dönemi (25-44): Bu dönemin özelliği uygun bir alanın ve o alanda kararlı bir şekilde işin bulunmasıdır. Dönemin başında sınama ve iş değiştirme görülebilir. Fakat bu olmadan da yerleşme dönemi tamamlanabilir. Bu dönemin alt basamaklarında sınama, sağlama ve ilerleme/terfi aşaması yer almaktadır.

Devam ettirme dönemi (45-64): Bu dönemde birey iş dünyasında bir yer edindikten sonra bütün çabalarını onu elde tutmaya ve geliştirmeye yöneltir. Bu dönemde meslek gelişiminde iniş-çıkışlar, duraklamalar olabilir. Bu dönemin alt basamaklarında koruma, düzeltme/ güncelleştirme ve değişiklik aşaması yer almaktadır.

Çöküntü dönemi: Bu dönem 65 yaş ve sonrasında yaşanan fiziksel ve zihinsel kapasitenin çöküşü anlamına gelen yaşlılık yıllarına rastlar. Bu yıllarda kişi beden gücünden çok tecrübesinden ve bilgi birikiminden faydalanır ve bunları kullanabileceği alanlara yönelir. Bu dönemin alt basamaklarında yavaşlama ve emeklilik aşaması yer almaktadır.

Mesleki gelişim dönemleri ve basamaklar mesleki gelişim süreci içerisinde bireylerin başarımları gereken bazı mesleki gelişim görevlerinden oluşmaktadır. Mesleki gelişim görevleri, yaşamın belli bir anında ortaya çıkan, iş etkinliklerine katılma ve buna hazırlanmada sosyal bir grubun üyelerinin göstermesi beklenen, oldukça düzenli bir dizi davranıştan oluşan görevlerdir. Super'e göre mesleki gelişim görevleri şunlardır: Mesleki tercihlerini billurlaştırma, bir meslek tercihinin belirleme, bir meslek tercihinin uygulamaya koyma, bir meslekte karar kılma, durumu sağlama ve meslekte ilerlemedir (Kuzgun, 2000).

Meslekî gelişim görevlerinin başarıyla gerçekleştirilmesi bireyin mutluluğuna ve daha sonraki meslekî gelişim görevlerini başarıyla yerine getirmesine neden olmaktadır. Meslekî gelişim görevlerinin başarıyla gerçekleştirilememesi ise bireyin mutsuzluğuna, toplum tarafından onaylanmamaya ve ilerideki meslekî gelişim görevlerinin yerine getirilmesinde zorluklara neden olmaktadır (Super ve Overstreet, 1960).

Bireyin hem mesleki gelişimi hem de mesleki gelişim görevleri doğal olarak meslek olgunluğu kavramını ortaya çıkarmaktadır. Bireyler, her evredeki meslekî gelişim görevleriyle başa çıkmada başarılı olduğu ölçüde meslekî olgunluk kazanmış sayılırlar. Super'a göre bir kimsenin bulunduğu yaş döneminde kendinden beklenen görevleri yerine getirebilmedeki başarı düzeyi o kimsenin mesleki olgunluk düzeyini yansıtmaktadır (Kuzgun, 1999). Mesleki olgunluk kazanmak ise, her bir mesleki gelişim döneminde karşılaşılan bir takım tipik ve gerekli problem çözüme yaşantıları (mesleki gelişim görevleri) ile karşılaşmak, bir sonraki basamakta karşılaşılabilecek gelişim görevlerine hazır olabilmek için bu temel becerileri edinmek demektir (Bacanlı, 1995).

Meslekî olgunluğun beş ölçütü vardır. Bunlar: Meslek seçimine yönelme, tercih edilen meslekler hakkında bilgi edinme ve plân yapma, meslekî tercihlerde tutarlılık, özelliklerin kristalleşmesi ve de meslekî tercihlerin yerleşmesidir.

Meslek seçimine planlı yöneliş ölçütü: Bu boyut bireyin iş veya mesleği olması ve gerekliliğini kabullenmesidir. Birey seçme konusu ile ilgilenme ve meslek seçimine yönelişte kaynakları kullanma davranışlarını göstermektedir.

Tercih edilen meslekler hakkında bilgi edinme ve plân yapma ölçütü: Birey olgunlaştıkça mesleklerle ilişkin sahip olduğu bilgilerin gerçekçi ve doğru olması, yapılan planların da güvenilir, uygulanabilir olması beklenir. Birey, tercih edilen meslekler hakkında özgül bilgileri saptama tercih edilen mesleği daha özgül olarak planlama, planlama etkinliklerini genişletme davranışı sergilemektedir.

Meslek tercihlerde tutarlılık ölçütü: Genç henüz kesin bir meslekle ilgili karar vermese de, belli alanlara yönelik tercihini oluşturmuştur. Birey alanlar içinde meslek tercihinin tutarlılığı düzeyler arasında meslek tercihinin tutarlılığı alanlar ve düzeyler arasında meslek tercihinin tutarlılığı davranışını göstermektedir.

Özelliklerin billurlaşması ölçütü: Mesleği seçme ve planlama sorumluluğunun kabul edilmesi ve meslek seçimine uygun yetenek, ilgi ve kişilik özelliklerinin belirginleşmesidir. Birey ölçülen ilgilerin örüntülenme derecesi, ilgi olgunluğu, çalışma sevgisi, iş değerlerinin örüntülenme derecesi, iş ödüllerinin etraflıca tartışılması, meslek seçiminde bağımsızlık davranışlarını sergilemektedir.

Meslek tercihlerinde yerleşmesi ölçütü: Birey meslek seçiminde kişilik özellik ve koşulları ile mesleklerin özellikleri arasındaki ilişki üzerinde düşünmesi ve buna göre davranması olgunluk derecesini gösteren bir ölçüttür. Birey yetenek ve tercih arasında uyuma, ilgi ve tercihler arasındaki uyuma, tercih düzeyi, ölçülen ilgiler ve meslek düzeyi arasında uyuşan davranışlar sergilemektedir (Super ve diğeri, 1965, s. 70- 71).

Super'in mesleki gelişim dönemleri arasında araştırma evresi özel bir önem taşımaktadır. Çünkü insanın kendini ve çevresindeki fırsatları tanıma ve değerlendirme çabaları okul öncesi dönemden itibaren başlasa da, asıl bu yoldaki çabaların yoğun olduğu dönem 14-18 yaşlar arasına rastlayan araştırma dönemidir. Bu dönemde gençler, ileride girmeyi düşündükleri ve girmek istedikleri yükseköğretim programlarını belirlemek, tercih edecekleri meslekler hakkında bilgi toplamak, tercih edilen meslekler hakkında plan yapmak, yaptığı tercihte tutarlılık göstermek gibi "billurlaşma" basamağında kendilerinden beklenen başarı düzeyi onların mesleki olgunluk düzeyini yansıtır. Bu basmakta öğrenciler mesleki olgunluğun yanı sıra karar verme becerisi de göstermelidir. Kuzgun'a (2000) göre mesleki olgunluğu etkileyen birçok faktör olduğunu belirtmektedir. Bu faktörlerden biri de karar verme tarzlarıdır.

Karar verme, bir ihtiyaç durumunda bu ihtiyacı karşılamak amacıyla mevcut seçeneklerden duruma en uygun olanın seçilmesidir (Güçray, 1998). Karar verme meslek seçimi, kariyer planları gibi çok önemli ve karmaşık süreçlerde olduğu gibi önemsiz süreçlerde de görülebilir. Bireylerin hayatları ile ilgili kararları kadar bu kararları nasıl aldıkları da önemlidir. Karar verme süreçleri, incelemeye izin veren; düşünme ve eylem arasındaki bağlantıyı keşfetmeyi sağlayan önemli bir psikolojik yapıdır (Kiener, 2006). Karar verme durumunda bireyler farklı stratejiler kullanmaktadırlar (Akıntuğ ve Birol, 2011). Bireyin önünde birden fazla seçenek olduğunda ve çatışmalar yaşadıklarında karar verme stratejilerini kullanırlar. Karar verme stratejileri, bireyin bir karar verme sorununa yaklaşımını ve karar verirken izlenen yöntemleri içerir (Kuzgun, 2000). Aynı zamanda karar verme stratejileri aynı durumla karşılaşmış bireylerin niçin farklı karar süreçlerini kullandıklarını açıklar (Baiocco vd., 2009). Karar verme durumunda kullanılan stratejiler daha önceden planlanarak uygulanabildiği gibi, karar verme durumuyla yüzleşildiği anda da belirlenebilmektedir. Karar verme stratejileri, kullanımlarında harcanılan çaba ve etkililikleri açısından farklılıklar gösterebilmektedir (Payne, Bettmen ve Johnson, 1993).

Kuzgun (1993) bireylerin karar verirken mantıklı, bağımsız, içtepisel ve kararsız olmak üzere dört farklı özellikte olan karar stratejilerini kullandıklarını belirtmiştir. Mantıklı karar stratejisini kullanan bireyler, akılcı ve rasyonel düşünerek seçenekleri dikkatle inceler ve her birinin olumlu-olumsuz yönlerini değerlendirir ve yaptığı değerlendirmelerin sonucunda, kendisine en uygun seçeneğe yönelir. Bağımsız karar verme stratejisini kullanan bireyler, istekleri doğrultusunda kendi başına karar verebilme becerisi gösterirler. Aynı zamanda kendilerine güvenirler ve kendi başına karar verebilirler. İçtepisel karar stratejisini kullanan bireyler seçenekler üzerinde yeterince düşünmez, karar verirken isteklerini ön planda tutarlar ani, tepkisel ve aceleci davranarak, karar verme sorununu ortadan kaldıracak bir seçeneğe yönelirler. Kararsız karar stratejilerini kullanan bireyler ise tereddütlü, düzensiz ve istikrarsızdırlar. Aynı zamanda bu bireyler, verdiği kararları sık sık değiştirme isteği gösterirler ve hiçbir karardan hoşnut olmazlar (Ersever, 1996; Kuzgun, 2005).

Mesleki olgunlukla ilgili çalışmalara baktığımızda Çoban (2005) denetim odağı, cinsiyet, yaş, üniversite tercih alanı, anne-baba eğitim durumu ile kardeş sayısı psikolojik danışmanından bilgi veya yardım alıp almama ve meslek seçimi için bilgiye ihtiyacı olup olmama; Özgan (2006) bazı kişilik özellikleri; İşgör ve Sezer (2008) rehberlik etkinlikleri; Oğuz (2008) karar verme stratejileri, öz yeterlik inancı, cinsiyet, sınıf düzeyi ve not ortalaması; Akbulut (2010) umutsuzluk;

Bozgeyikli, Doğan ve Işıklar (2010) algıladıkları sosyal destek düzeyleri; Orhan (2011) karar verme stratejileri gibi değişkenler araştırılmıştır.

Mesleki olgunluğun çeşitli değişkenlerle ilişkisinin incelendiği araştırmalarda genellikle lise öğrencileriyle çalışıldığı görülmektedir. Günümüzde orta öğretimin özellikle de mesleki teknik öğretimin sağlıklı bir yapıda olmamasının yanı sıra, mesleki ortaöğretim ile iş hayatı yani sanayi sektörü arasında yeterli bir ilişkinin kurulamaması sonucunda bu gençler yükseköğretime yönelmektedirler (Aslan, 2004). 2012-2013 eğitim-öğretim yılında yükseköğretim giriş sınavına başvuran endüstri meslek lisesi 195.227 öğrenciden sadece 4.539'u 4 yıllık lisans eğitimine hak kazanmıştır. Bu sonuç, endüstri meslek lisesi mezunlarının %2.33'ünü yansıtmaktadır (ÖSYM, 2013). Bu neticeye göre, endüstri meslek lisesine devam eden öğrenciler önemli güçlüklerle karşı karşıyadırlar. Çünkü öğrencilerin üniversite giriş sınavında mesleki alan seçimi ve diğer alan seçimleri gibi hayatlarını etkileyecek karar vermeleri gerekmektedir. Bu kararların sağlıklı verilmesi, onların mesleki olgunluk düzeylerini ve gelişimlerini de olumlu yönde etkileyeceği açıktır. İşte bu sebeple çalışmamızın amacı endüstri meslek lisesi öğrencilerinin karar stratejilerinin mesleki olgunluk düzeylerini etkileyip etkilemediğini araştırmaktır.

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırma grubu, veri toplama araç ve teknikleri, verilerin toplanması ve verilerin analizinde kullanılan istatistiksel teknikler açıklanmıştır. Çalışmanın amacına uygun olarak bu çalışmada yordayıcı ilişkisel (korelasyonel) araştırma modeli kullanılmıştır. Bu modelde değişkenler arasındaki ilişkiler incelenir ve bu ilişkiden yola çıkarak değişkenlerden birinin bilinen bir değerinden diğer bir değişkenin bilinmeyen değeri tahmin edilir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2011). Yani iki değişken ilişkili olduğunda, bir değişkenin diğer değişken ile değiştiğini ve bir değişkenin diğerine ilişkin bilgi taşıdığını ifade eder. İki değişken arasındaki ilişki ne kadar yüksekse bir değişkenin bilinmeyen değerinin tahmin edilmesinin o kadar doğru yapılabileceğinden söz edilebilir.

Araştırma grubu

Bu çalışmanın araştırma grubunu Zeytinburnu Endüstri Meslek Lisesi ve Zeytinburnu Şehit B. Elçi G.Balkar Endüstri Meslek Lisesi son sınıfa devam eden toplam 275 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu, 75'i (%27) kız, 200'ü (%72) erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Araştırmada kullanılan bilgi toplama araçları 2012-2013 eğitim-öğretim yılı güz döneminde uygulanmıştır. Öncelikle uygulama yapılmak istenen endüstri meslek liselerindeki öğretmenlerle görüşülmüş ve uygulamanın yapılabileceği gün ve saatler belirlenmiştir. Öğrenciler, bilgi toplama araçlarını normal ders saatleri içinde ve araştırmacının gözetiminde yanıtlamışlardır.

Veri toplama araçları

Mesleki Olgunluk Ölçeği: Mesleki Olgunluk Ölçeği, Kuzgun ve Bacanlı (1995; 2006) tarafından lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir.

Ölçekte toplam 40 madde bulunmaktadır. Bu maddelerin 21'i olumlu, 19'u olumsuz ifadelerden oluşmaktadır. Ölçeğin cevaplandırılması cevap kâğıdında öğrencinin "A: Bana hiç uygun değil, B: Bana pek uygun değil, C: Bana biraz uygun, D: Bana uygun, E: Bana çok uygun" seçeneklerinden her bir madde için kendi durumuna en uygun olanını işaretlemesi şeklinde yapılmaktadır. Cevap kâğıdında her bir madde için beş seçenekten yalnızca biri işaretlenmeli ve hiç boş bırakılmamalıdır. Ölçeğin cevaplama süresi 30 dakika olarak belirtilmiştir. Ölçeğin puanlama işlemi aynı cevap kâğıdı üzerinde yapılabilmektedir. Ölçekten alınan puanlar yorumlanırken sunlara dikkat edilmesi gerekir:

- Puanları 50. yüzdeliğe karşılık gelen puandan (143) aşağı olanlar: Bu kişilerin mesleki olgunluk düzeyi düşüktür. İsbetli meslek seçimi yapabilmeleri için mutlaka mesleki olgunluk düzeylerini geliştirmeleri gerekir.

- Puanları 50.-75. yüzdeliğe karşılık gelen puanlar (143-155) arasında olanlar: Kendilerinden beklenen mesleki olgunluk düzeyine ulaşmışlardır. Ancak isabetli bir meslek seçimi yapabilmeleri için mesleki olgunluk düzeyini geliştirmeleri gerekmektedir.

- Puanları 75. yüzdeliğe karşılık gelen puandan (155) yukarı olanlar: Kendilerinden beklenen mesleki olgunluk düzeyine ulaşmış kişilerdir. Mesleki olgunluk düzeyinin yükselmesi isabetli meslek seçimi ile doğru orantılıdır. Bu kişiler kendi yetenek, ilgi ve değerlerine uygun meslekleri seçebilmeleri için, meslek seçimiyle ilgili inceleme ve araştırma davranışlarını sürdürmeleri önerilir.

Ölçeğin geçerliği, öğrencilerin MOÖ'den aldıkları puanların genel akademik yeteneklerle ilişkisine, öğrenim görülen sınıf düzeyinin ölçekten alınan puanları etkileyip etkilemediğine, ölçeğin sosyal beğenilirlik faktöründen etkilenme derecesine bakılarak belirlenmiştir. Elde edilen bulgular ölçeğin ölçmek istediği değişkeni herhangi bir değişkenle karıştırmadan ölçebildiğini ve sosyal beğenirlikten etkilenmediğini göstermektedir. Ölçeğin güvenilirliği ise iç tutarlılık katsayısı ve kararlılık katsayıları hesaplanarak tespit edilmiştir. Buna göre Cronbach Alfa katsayısı 0.89; korelasyon katsayısı ise $r=0.82$ olarak bulunmuştur. Bu bulgular ölçeğin güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir. Ölçeğin ayrıca norm çalışmaları da yapılmıştır (Kuzgun ve Bacanlı, 1996).

Karar Stratejileri Ölçeği: Karar Stratejileri Ölçeği, Kuzgun (2005) tarafından öğrencilerin karar verme biçimlerini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek, 4 alt ölçekten oluşan 40 maddeli bir ölçme aracıdır. Ölçeğin alt ölçekleri içtepsel karar alt ölçeği, mantıklı karar alt ölçeği, bağımlılık karar alt ölçeği ve kararsızlık alt ölçeğidir. Ölçeğin cevaplama "A: Hiçbir zaman, B: Ara sıra, C: Sıklıkla, D: Her zaman" seçeneklerinden öğrencilerin kendilerine uygun olan seçeneği cevap kâğıdında işaretlemesi şeklindedir. Cevaplama işlemi sırasında hiçbir sorunun boş bırakılmaması gerekmektedir. Kuzgun ölçeğin puanlanmasını şu şekilde belirtmiştir:

- Puanlama işleminde A 1, B 2, C 3 ve D'ye 4 puan verilir.
- Alt ölçeklere ait maddelerin numaraları şu şekildedir: Mantıklı/sistemik karar biçimini ölçen maddeler 2, 3, 6, 9, 27, 29, 33, 34, 38, 40. İçtepsel karar biçimini ölçen maddeler 1, 11, 15,

17, 18, 21, 26, 28, 32, 35. Bağımlı karar biçimini ölçen maddeler 4, 10, 12, 14, 19, 22, 25, 30, 31, 37. Kararsızlığı ölçen maddeler 5, 7, 8, 13, 16, 20, 23, 24, 36, 39. Bağımlı karar verme alt ölçeğinde 10, 19, 22, 25, 30 ve 31 numaralı maddeler tersinden puanlanır (Kuzgun, 2005).

Ölçeğin geçerliği, yapı geçerliği ve ayırt edici geçerlik yöntemleri kullanılarak belirlenmiştir. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek için iç tutarlılık katsayıları ve kararlılık katsayıları hesaplanmıştır. Alt ölçeklerin Cronbach Alfa Katsayıları şu şekildedir: İçtepesel 0.74; mantıklı 0.72; bağımlı 0.55; kararsız 0.70. Test tekrar test yöntemi ile belirlenen korelasyon katsayısı ise her bir alt ölçek için şu şekildedir: içtepesel .81; mantıklı .80; bağımlı .52; kararsız .86. Bağımlı karar alt ölçeğinin hem iç tutarlılık hem de kararlılık katsayıları diğerlerinden düşük çıkmıştır. Bunun nedenini Kuzgun (2005), bu boyutun ölçekte varyansının küçük oluşundan kaynaklandığı şeklinde açıklamıştır.

Veri analizi

Araştırmanın probleminde yordayıcı değişken olarak belirlenen Karar Verme Stratejileri Ölçeği'nin alt boyutları (içtepesel, mantıklı, bağımlı, kararsız) öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyini yordama gücünü belirlemek için çoklu regresyon tekniğinden yararlanılmıştır. Çoklu regresyon tekniği, iki veya daha çok bağımsız değişkenin bir ölçüt değişkeni olan bağımlı değişkeni yordamada kullanılacak bir yöntemdir (Büyüköztürk, 2004, s. 87). Regresyon analizi, araştırmada yapılan tahminin ne kadar güçlü olduğu noktasına odaklanır. Yani bağımlı değişkendeki bağımsız değişkenlerin farklı etkilerini ölçmek, regresyon uygulamalarının en önemli amacıdır. Çoklu regresyon analizinde bağımlı ve bağımsız değişkenlerin en az aralık ölçeğinde ölçülen sürekli değişken olmaları ve normal dağılım göstermeleri gerekmektedir. Bu araştırmada da kullanılan karar verme stratejileri ölçeği ve mesleki olgunluk ölçeği aralık ölçeğinde olup sürekli değişkenlerdir. Ayrıca bu değişkenler normal dağılım göstermektedir (Bkz: Tablo1).

Bulgular

Tablo 1

Değişkenlere Göre Betimsel Analiz Sonuçları

Değişkenler	N	X	SS	Sh_x	Skewness	Kurtosis
İçtepesel Alt ölçeği	275	28,6182	4.71018	28403	-.082	.015
Mantıklı Alt ölçeği	275	28.3818	4.20849	.25378	-.153	-.213
Bağımlı Alt ölçeği	275	24.2000	3.43554	.20717	-.162	-.412
Kararsız Alt ölçeği	275	27.3818	4.88589	.29463	-.213	-.206
Mesleki Olgunluk Ölçeği	275	1.1119	1.58840	.95784	.108	-.146

Tablo 1’de, örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin Karar Verme Stratejileri Ölçeği’nin alt ölçeklere göre aritmetik ortalama, standart sapma, standart hata ve skewness, kurtosis puanları verilmiştir. İçtepesel alt ölçeğinin aritmetik ortalaması $\bar{x} = 28.6182$, standart sapması $SS = 4.71018$, standart hatası $Sh_{\bar{x}} = .28403$, Skewness=-.082 ve Kurtosis=.015 olarak hesaplanmıştır. Mantıklı Alt ölçeğinin aritmetik ortalaması $\bar{x} = 28.3818$, standart sapması $SS = 4.20849$, standart hatası $Sh_{\bar{x}} = .25378$, Skewness=-.153 ve Kurtosis=-.213 olarak hesaplanmıştır. Bağımlı alt ölçeğinin aritmetik ortalaması $\bar{x} = 24.2000$, standart sapması $SS = 3.43554$, standart hatası $Sh_{\bar{x}} = .20717$, Skewness=-.162 ve Kurtosis=-.412 olarak hesaplanmıştır. Kararsız alt ölçeğinin aritmetik ortalaması $\bar{x} = 27.3818$, standart sapması $SS = 4.88589$ standart hatası $Sh_{\bar{x}} = .29463$, Skewness=-.213 ve Kurtosis=-.206 olarak hesaplanmıştır. Mesleki Olgunluğu ölçeğinin aritmetik ortalaması $\bar{x} = 1.1119$, standart sapması $SS = 1.58840$, standart hatası $Sh_{\bar{x}} = .95784$, Skewness=.108, Kurtosis=-.146 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 2

Mesleki Olgunluk Düzeyine İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Standart Hata	B	T	P	İkili r	Kısmi r
Sabit	32.298	7.863	-	4.107	.000	-	-
İçtepesel	1.408	.182	.418	7.728	.000	.564	.426
Mantıklı	.708	.205	.187	3.457	.001	.433	.206
Bağımlı	.084	.221	.018	.380	.704	.035	.023
Kararsız	.602	.174	.185	3.466	.001	.418	.206
R=.63	R ² =.40						
F(4,267)=44.042	P=.000						

Karar Verme Stratejileri Ölçeği’nin içtepesel, mantıklı, bağımlı, kararsız alt boyut değişkenlerine göre mesleki olgunluğun yordanmasına ilişkin regresyon analizi sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Yordayıcı değişkenlerle bağımlı (yordanan, ölçüt) değişken arasındaki ikili ve kısmi korelasyonlar incelendiğinde, içtepesel alt boyut ile mesleki olgunluk arasında pozitif ve orta düzeyde bir ilişkinin ($r=0.56$) olduğu, ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki korelasyonun $r=.43$ olarak hesaplandığı görülmektedir. Mantıklı alt boyutu ile mesleki olgunluk arasında pozitif ve düşük düzeyde ($r=0.43$) bir ilişki vardır. Ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde, bu korelasyonun $r=0.21$ olarak hesaplandığı görülmektedir. Bağımlı alt boyutu ile mesleki olgunluk arasında pozitif ve çok düşük düzeyde ($r=0.04$) bir ilişki vardır. Ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde, bu korelasyonun $r=0.02$ olarak hesaplandığı görülmektedir. Kararsız alt boyutu ile mesleki olgunluk arasında pozitif ve düşük düzeyde ($r=0.42$) bir ilişki vardır. Ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde, bu korelasyonun $r=0.21$ olarak hesaplandığı görülmektedir.

Karar stratejileri ölçeğinin içtepesel, mantıklı, bağımlı, kararsız alt boyutları birlikte, mesleki olgunluk puanları ile düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki vermektedir, $R=0.63$, $R^2=.40$, $p<.01$. Adı geçen dört değişken birlikte, mesleki olgunluktaki toplam varyansın yaklaşık %40'nı açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin mesleki olgunluk üzerindeki göreceli önem sırası; içtepesel, mantıklı, kararsız ve bağımlı. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, içtepesel, mantıklı ve kararsız alt boyut değişkenlerinin mesleki olgunluk üzerinde önemli (anlamlı) birer yordayıcı olduğu görülürken, sadece bağımlı alt boyut değişkeni önemli bir etkiye sahip değildir.

Regresyon analizi sonuçlarına göre mesleki olgunluğun yordanmasına ilişkin regresyon eşitliği (matematiksel model) aşağıda verilmiştir.

$$\text{MESLEKİ OLGUNLUK} = 32.298 + 1.408\text{İÇTEPESEL} + .708\text{MANTIKLI} + .084\text{BAĞIMLI} + .602\text{KARARSIZ}$$

Tartışma

Endüstri meslek lisesi son sınıf öğrencilerinin, Karar Verme Stratejisi Ölçeği'nin içtepesel, mantıklı, bağımlı ve kararsız stratejilerinin mesleki olgunluk düzeylerini yordayıp yordamadığını saptamak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, gösterilen içtepesel, mantıklı ve kararsız stratejilerin mesleki olgunluk düzeyini istatistikî açıdan anlamlı, önemli bir şekilde yordadığı belirlenmiştir. Ülkemizde liselerde öğrenim yapan yaklaşık 15-18 yaşlar arasındaki öğrenciler mesleki gelişim kuramcılarının göre araştırma döneminin "*deneme basamağında*"dırlar. Bu basamakta öğrencilerden beklenen mesleki olgunluk düzeyine ulaşabilmeleri için öncelikle kendileri ile ilgili gereksinmelerin, ilgilerin, değerlerin ve seçeneklerin dikkate alınması gerekir. Aynı zamanda meslek seçimiyle ilgili mesleki tutumları ve davranışları üstlenmeleri de beklenmektedir (Kuzgun ve Bacanlı, 2005b, s. 1). Ülkemizde araştırma dönemindeki bu gençler kendilerini ifade edebilecek ve mutlu edebilecek bir meslek ile ilgili karar verme durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Endüstri meslek lisesi son sınıfa giden öğrenciler için bu durum onları daha da fazla zorlamaktadır. Çünkü bu gençlerin çoğunun akademik başarılarının düşük, SBS'den aldıkları puanların yetersiz, ailelerin ve çevrenin de baskısı ve yönlendirmeleri ile endüstri meslek lisesini seçmek zorunda kaldıkları bilinen bir durumdur. Aynı zamanda endüstri meslek liselerinin eğitim ve öğretim kalitesi de düşüktür. 2013 yılında yapılan üniversite giriş sınavlarında lisans eğitimine hak kazanan endüstri meslek lisesi 4.967 öğrencidir (ÖSYM, 2013). Bu çalışmada gençlerin her türlü seçim durumunda öncelikle içtepesel karar verme stratejisi kullandıkları görülmektedir. İçtepesel karar verme stratejisi, seçenekler üzerinde yeterince düşünmeden, içten geldiği gibi karar verme biçimidir (Kuzgun, 1998). İçtepesel karar stratejisine sahip gençlerin uzun vadeli hedefler koyup üzerinde düşünüp araştırma yapmadıkları ve üzerinde düşünmeden seçenekleri denemeyi tercih ettikleri söylenebilir. İçtepesel stratejinin gençlerin seçim yapacakları durum veya durumlarla ilgili analiz yapmadıkları, yeterli bilgi, beceri ve tutuma sahip olmadıklarını

yansıtmakla birlikte bu durumun aynı zamanda onların mesleki olgunluk düzeyini etkilediği söylenebilir. Bu sonuç, literatürdeki bulgularla paralellik göstermektedir (Orhan, 2011; Rubinton, 1980). Aynı zamanda şunu da belirtmek gerekir ki, yapılan araştırmalara bakıldığında doğrudan endüstri meslek liselerinde karar stratejilerinin mesleki olgunluğu yordamasının incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır. Lise türlerine göre mesleki olgunluk düzeyleri incelendiğinde de meslek liselerinin mesleki olgunluk düzeylerinin çok düşük olduğu görülmektedir (Orhan, 2011; Acısu, 2002; Yazar, 1997).

Bu araştırmada gençlerin içtepisel karar stratejisinden sonra mantıklı karar stratejisinin mesleki olgunluk düzeyini etkilediği görülmektedir. Bu sonuç, literatürdeki bulgularla paralellik göstermektedir (Blustein, 1987; Oğuz, 2008). Mantıklı karar stratejisine sahip gençlerin karar verirken seçenekleri dikkatle inceleme ve her birinin olumlu ve olumsuz yanlarını değerlendirme ve bunun sonucunda bir karara ulaşma davranışını gösterdikleri ifade edilmektedir (Bacanlı, 2008). Bu araştırma sonuçlarına göre gençlerin gösterdikleri mantıklı karar stratejisi onların genellikle temkinli ve dikkatli bir yaklaşım izledikleri ve alternatiflerin özellikle meslekler hakkında mantıklı bir şekilde araştırma ve değerlendirme yapıldığı söylenebilir. Aynı zamanda öğrencilerin karşılaştıkları meslek seçimi gibi problem(ler) karşısında seçtiği mantıklı karar verme stratejisi onun kendi içinde yaşadığı endişeyi ve karmaşayı da azaltabilir. Mau'ya (2000) göre mantıklı karar stratejisinde kararlar mantıklı ve bilerek verilir. Bu strateji, zaman perspektifinde sistemli tahmini ve mantıksal müzakereyi kapsar. Mantıklı karar verenler karar vermenin sorumluluğunu kabul ederler. Haren (1979) karar verme sürecinde en etkili yaklaşımın mantıklı karar verme stiline kullanılması olduğunu vurgulamıştır. Her ne kadar en ideal stilin mantıklı karar verme stili olduğu varsayılrsa da bazı araştırmacılar mantıklı karar verme stiline, meslek ile ilişkili görevlerde ilerlemede ne ihmal edilebileceğini ne de önemli olduğunu belirtirler (akt. Mau, 2000). Kuzgun (2005) ise bu biçimde karar verenler seçenekleri dikkatle incelemeyi ve her seçeneğin olumlu ve olumsuz yönlerini değerlendirmeyi tercih ettiklerini belirtmektedir.

Bu araştırmada gençlerin mesleki olgunluk düzeyini etkileyen üçüncü değişken, kararsız karar stratejisidir. Kararsız karar stratejisine sahip gençlerin verdiği kararı hemen değiştirmek isteme, hiçbir karardan hoşnut olmama durumu sergiledikleri söylenebilir. Verdiği kararı hemen değiştirmeye kalkışma, hiçbir karardan hoşnut olmama kararsız olan bireylerin özellikleridir (Kuzgun, 2005). Aynı zamanda kararsız karar stratejisi bireyleri ikilemlere ve çatışmalara iten bir strateji olduğundan psikolojik sağlığı olumsuz etkileyen bir durumdur (Alver, 2003; Alver, Ada ve Cakıcı, 2006). Bacanlı ve Kuzgun (2005b) kararsız stratejisini gösteren bireylerin seçenekler hakkında araştırma yapmaktan kaçınmakta, durum üzerinde detaylı düşünmek yerine o anda en çok hoşuna gideni seçerek hemen karar verme yoluna gittiklerini belirtmektedirler. Başka bir deyişle birey bir an önce karar vererek kurtulma yolunu seçmekte, daha sonra hoşuna gitmediğinde ise hemen verdiği karardan vazgeçmektedir.

Bu araştırmada endüstri meslek lisesine devam eden öğrenciler arasında karar stratejileri içerisinde özellikle mantıklı karar stratejisinin önem sırasına göre ilk sırada olması beklenirken, içtepisel karar stratejisinin arkasından geldiği görülmektedir. Bu öğrencilerin alan(lar), programlar, sınavlar ve meslekler hakkında yeterli bilgi, beceri ve olumlu tutuma sahip olmamaları onların

özellikle anlık kararlar vermesine yanlış seçimler yapmalarına neden olduğunu düşündürmektedir. İçtepesel olarak verilen bu seçimler de pişmanlık duyulabilecek kararlar olabilir. Bu durumda onların mesleki olgunluk düzeylerini etkilediği söylenebilir. Önem sırasının sonunda yer alan kararsız karar verme stratejisi de öğrencilerin mesleki gelişim süreci içerisinde veremedikleri kararlar onların çatışma yaşamalarına ve bu çatışmalara çözüm bulamamaları mesleki olgunluk düzeyini olumsuz etkilediğini düşündürmektedir. Bu bağlamda olumlu karar stratejileri içerisinde yer alan mantıklı karar stratejisini kullanarak başarılı karar veren bireyler tüm bilgileri ve gerçekleri toplamaktadırlar, olumsuz karar stratejileri içerisinde yer alan içtepesel ve kararsızlık karar verme stratejilerini kullanarak karar verme güçlüğü çeken bireyler ise karar verme anında sürekli bir problemden diğerine geçmektedirler (Erozkan, 2011).

Sonuç olarak endüstri meslek lisesine giden öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleri, onların meslekler hakkında bilgi edinme, plan yapabilme ve seçim(ler) de bulunabilme gibi bir takım ölçütlerde göstermiş oldukları başarıları yansıtır. Mesleki gelişim dönemlerinden özellikle araştırma döneminde bu ölçütleri yerine getirirken karşılaşılan bir takım problemler karşısında seçtikleri karar stratejileri onların mesleki olgunluk kazanmalarında etkili olduğunu göstermektedir.

Öğrencilerin mesleki olgunluklarını geliştirilmesinde PDR hizmetleri kapsamında gerçekleştirilecek grup çalışmalarının öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal farkındalıklarını yükseltebilir. Aynı zamanda öğrencilerin kullandıkları karar stratejilerinin bilinmesi yapıcı, olumlu etkili karar verme becerilerinin kazandırılması için gerçekleştirilecek bireysel ve grup danışmanlığı / rehberliği aracılığıyla onların mesleki olgunluklarını da olumlu yönde etkileyebilir. Mesleki olgunluğun kazanılmasında öğrencilerin mesleki gelişim sürecinde gerçekleştirmesi beklenen gelişim görevlerinin okul türü ve sınıf seviyeleri dikkate alınarak yapılacak bilişsel aktarımların da faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Acısu, S. (2002). *Koruma altında olan lise ve meslek lisesi öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbulut, N. (2010). *12. Sınıfta okuyan kız ve erkek öğrencilerin mesleki olgunluk ve mutsuzlukları arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akıntuğ, Y. & Birol, C. (2011). Lise öğrencilerinin mesleki olgunluk ve karar verme stratejilerine yönelik karşılaştırmalı analiz, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 1-12.
- Alver, B. (2003). *Çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanların empatik becerileri, karar stratejileri ve psikolojik belirtileri arasındaki ilişkiler*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Alver, B., Ada, Ş., & Cakıcı, D. (2006). Okul yöneticilerinin karar verme stratejilerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 55-70.
- Aslan, M. (2004). Eğitim sistemimizin kapanmayan yarısı yükseköğretime geçiş. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 37-51.
- Bacanlı, F. (1995). *Mesleki grup rehberliğinin lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerine etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Bacanlı, F. & Kuzgun, Y. (2005b). *Lise öğrencileri için mesleki olgunluk ölççeği el kitabı*. (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bacanlı, F. (2008). Kariyer karar verme süreci. R. Özyürek (Ed.), *Kariyer yolculuğu içinde (ss. 119-141)*. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yapımı. 1.Baskı. Ankara.
- Baiocco, R., Laghi, F., & D'Alessio M. (2009). Decision-making style among adolescents: Relationship with sensation seeking and locus of control. *Journal of Adolescence*, 32(4), 963-976.
- Blustein, D. L. (1987). Decision-making styles and vocational maturity: An alternative perspective. *Journal of Vocational Behavior*, 20(2), 215-222.
- Bozgeyikli, H. , Doğan, H. & Işıklar, A. (2010). Üstün yetenekli öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleriyle algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 133-149.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri (8.baskı)*. *Bilmenin yolları, bilimsel yöntem, araştırmaların sınıflandırılması, araştırma etiği, problem tanımlama, örnekleme yöntemleri, veri toplama teknikleri, nicel ve nitel araştırma desenleri, APA raporlaştırma Türkiye*. Pegem.
- Büyüköztürk, Ş. (2004). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum (8. Basım)*, Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Çoban, A. E. (2005). Lise son sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinin yordayıcı bazı değişkenlere göre incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(10), 39-54.
- Dölek, N. (2008). Kariyer geliştirme kuramları. R. Özyürek (Ed.), *Kariyer Yolculuğu İçinde (ss. 99-119)* Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yapımı. 1. Baskı. Ankara.
- Erozkan, A. (2011). Üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ve karar stratejileri, uluslararası. *Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 60-74.
- Ersever, Ö. H. (1996). *Karar verme becerileri kazandırma programının ve etkileşim grubu deneyiminin üniversite öğrencilerinin karar verme stilleri üzerindeki etkileri*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı, Ankara

- Güçray, S. S. (1998). Bazı kişisel değişkenler, algılanan sosyal destek ve atılgnlığın karar verme ile ilişkisi. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(9), 7-16.
- Harren, V.A. (1978). A model of career decision making for college students. *Journal Vocational Behavior*, 14, 119-133.
- İşgör, İ. Y. & Sezer, F. (2008). Mesleki olgunluk anlayışı kazandırmaya yönelik sınıf içi rehberlik etkinlikleri program denemesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 239-252
- Kiener, M. (2006). Decision making and motivation and its impact on career search behaviors: The role of self-regulation. *College Student Journal*, 40(2), 123-134
- Kuzgun, Y. (1993). Karar stratejileri ölçeği: geliştirilmesi ve standardizasyonu. VII. Ulusal psikoloji kongresi bilimsel çalışmaları. Ankara: *Türk Psikologlar Derneği*, 161-170.
- Kuzgun, Y. & Bacanlı, F. (1995). *Mesleki olgunluk ölçeği el kitabı*. Ankara: MEB Basımevi.
- Kuzgun, Y. (1999). *İlköğretimde rehberlik*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek danışmanlığı kuramlar uygulamalar*. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.
- Kuzgun, Y. (2004). *Meslek rehberliği ve danışmanlığna giriş*. (2.Baskı), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kuzgun, Y. (2006). Karar stratejileri ölçeği., Y. Kuzgun & F. Bacanlı (Editörler). *PDR'de kullanılan ölçekler*. ss. 9-21'deki Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Mau, W. C. (2000). Cultural differences in career decision-making styles and self-efficacy. *Journal of Vocational Behavior*, 57, 365-378.
- Oğuz, Ö. (2008). *Lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinin bazı değişkenlere göre İncelenmesi (Özel Arı Lisesi örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı, Ankara.
- Orhan, A. A. (2011). *Lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri ile karar verme stratejileri*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- ÖSYM. (2013). *2012-2013 yılı yükseköğretim istatistikleri*. ÖSYM Yayınları, Meteksan A.Ş., Ankara
- Özgan, A. (2006). *Meslek lisesi öğrencilerinin mesleki karar verme olgunluğu ile bazı kişilik özelliklerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Payne, J.W., Bettman, J.R. & Johnson, E. J. (1993). *The adaptive decision maker*, Cambridge University Press: New York, 330, 1993.
- Rubinton, N. (1980). Instruction in career decision making and decision-making styles. *Journal of Counseling Psychology*, 27(6), 581-588.
- Super, D. E., Phoebe L. & Overstreet, P. L. (1960). *The vocational maturity of the ninth-grade boys*. New York: Teachers Collage. Colombia University.
- Super, D. E., Crites, O.,J., Hummel, R.C., Helen P. Moser, H.P., Overstreet, P.L. & Charles F. Warnath. C.F. (1965). *Vocational development: a framework for research*. New York: Teachers College Press, USA,
- Yazar, A. R. (1997). *Genel lise ve meslek lisesi öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.

